

Nr. 1 Verslag van een werkbezoek aan Estland door een delegatie van de vaste commissie voor Digitale Zaken van 6 t/m 8 mei 2025

Vastgesteld 29 augustus 2025

Een delegatie bestaande uit leden van de vaste commissie voor Digitale Zaken van de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft van 6 mei tot en met 8 mei 2025 een werkbezoek afgelegd aan Estland (Tallinn). De delegatie bestond uit de leden Six Dijkstra (delegatieleider, NSC), Valize (PVV), De Vree (PVV), Buijsse (VVD), Kathmann (GL-PvdA) en Koekkoek (Volt).

Tijdens het bezoek werd kennis opgedaan over diverse thema's met betrekking tot de kansen en risico's van digitalisering. Op de eerste twee dagen lag de nadruk op de onderwerpen digitale (publieke) dienstverlening, digitale burgerrechten, digitale verkiezingen, en samenwerkingen tussen publiek-private partijen. Op de laatste dag stond het onderwerp cyberveiligheid centraal.

De delegatie dankt alle gesprekspartners en degenen die betrokken zijn geweest bij het organiseren van dit werkbezoek. Bijzondere dank gaat uit naar de Nederlandse ambassade in Estland voor de hulp bij de voorbereiding en ondersteuning ter plaatse.

Dinsdag 6 mei 2025

Na aankomst in Tallinn op dinsdagmiddag werd de delegatie ontvangen door de Nederlandse ambassadeur in Estland. De ambassadeur schetste tijdens een lunchbijeenkomst met een inleidende briefing een eerste beeld over digitalisering in Estland. Vervolgens bracht de delegatie een bezoek aan het e-Estonia briefing center. Hier werd ingegaan op de digitale samenleving in Estland, de geschiedenis van de Estse 'e-state' en de verschillende digitale publieke diensten van de Estse overheid. Voorbeelden die ter sprake kwamen waren de X-road (een digitaal platform dat overheidsdiensten integreert en de basis vormt voor de Estse e-overheid), elektronische identiteit (e-ID) en digitaal stemmen.

Vervolgens bracht de delegatie een bezoek aan het bedrijf Nortal. Dit bedrijf biedt klanten uit de publieke en private sector datagestuurde bedrijfstransformatie. Een groot deel van de digitalisering van de e-diensten van de Estse overheid zijn gepland en geïmplementeerd door Nortal. Zo heeft Nortal een aandeel gehad in de ontwikkeling van de X-road en digitaal stemmen. Bij dit gesprek kwamen onder andere de volgende onderwerpen aan bod: de (basis)principes van data-uitwisseling in Estland, publiek-private samenwerkingen, en het faciliteren van een solide digitale infrastructuur. Ook werd er gesproken over de rol van vertrouwen in een digitale samenleving.

In de avond had de delegatie een werkdiner met een aantal experts op het gebied van digitale burgerrechten. Zo sprak de delegatie met een expert die lokale, nationale en internationale projecten over digitale burgerparticipatie implementeert. De delegatie sprak ook met een expert in journalistiek en digitale media. Tijdens dit gesprek werd vooral het thema

mediawijsheid besproken, en hoe dit onder verschillende sociale groepen (in Estland) kan worden bevorderd.

Woensdag 7 mei 2025

Woensdagochtend bracht de delegatie een bezoek aan de Estonian National Electoral Committee and the State Electoral Office. Het nationale verkiezingsbureau zorgt ervoor dat de verkiezingen plaatsvinden in overeenstemming met de Estse wetgeving, en het treft ook de voorbereidingen voor digitaal stemmen. Bij het verkiezingsbureau werd verteld over het proces van digitaal stemmen in Estland, ook in relatie tot de afgelopen Estse verkiezingen. Hierbij werd ook toegelicht welke maatregelen er worden genomen zodat digitaal stemmen op een veilige manier kan verlopen (zoals de digitale verificatie van identiteit).

Hierna werd de delegatie ontvangen door de commissie van Economische Zaken van het Estse Parlement. Deze parlementaire commissie houdt zich onder andere bezig met het controleren van het digitaliseringsbeleid in Estland. Met de commissie werden vraagstukken besproken die in beide landen leven, zoals digitale infrastructuur en de relatie met de internationale geopolitieke situatie, de implementatie van digitaal EU-beleid (zoals de AI-Act), cyberveiligheid, en het toezicht op de financiering van digitaliseringsbeleid. Ook werd er gesproken over publiek-private samenwerkingen, en het idee kwam ter sprake over hoe Estland zich kan opstellen als een 'digital sandbox' dat middels stimulansen innovaties van Estse techbedrijven kan stimuleren.

Daarna ging de commissie naar het Estse ministerie van Justitie en Digitale Zaken. Dit ministerie coördineert en implementeert (onder andere) het digitaliseringsbeleid in Estland. Tijdens dit bezoek werd dieper ingegaan op de digitale publieke diensten van de Estse overheid, zoals de X-road en e-ID. Ook andere projecten kwamen aan bod, zoals het gebruik van kunstmatige intelligentie (AI) bij de Este overheid in de vorm van de applicatie 'Bürokratt', een netwerk van chatbots op websites van overheidsinstanties waarmee mensen via een chatvenster gemakkelijk informatie van deze instanties kunnen verkrijgen. Verder werd er gesproken over de budgettering en financiering van digitaal beleid in Estland, en de wijze waarop dit in Nederland is gestructureerd.

Ook is de delegatie naar de Information System Authority (RIA) gegaan. De RIA coördineert de ontwikkeling en het beheer van informatiesystemen van de Estse overheid, organiseert activiteiten met betrekking tot informatiebeveiliging, en handelt beveiligingsincidenten in Este computernetwerken af. Bij RIA werd vooral ingegaan op de State Portal applicatie, dat door RIA wordt beheerd. Deze applicatie biedt toegang tot alle digitale diensten van de Estse overheid. Voor inwoners van Estland biedt dit portaal ook informatie over wat te doen bij bepaalde levensgebeurtenissen (zoals trouwen) en de mogelijkheid om met de overheid te communiceren. Omdat 99% van de overheidsdiensten in Estland online toegankelijk zijn kan hier van alles worden geregeld: van gezinsvorming en het veranderen van woonplaats, tot het kopen van een auto en het regelen van een pensioenuitkering. De gegevens van Estse burgers staan niet op het portaal zelf, maar worden uitgewisseld via de 'X-tee' gegevensuitwisselingsstructuur. Iedereen heeft directe controle over zijn/haar gegevens en kan zien wie zijn/haar gegevens uit welke database heeft opgevraagd, en om welke reden.

De dag werd afgesloten met een netwerkdiner met vertegenwoordigers van Estse techbedrijven waarbij het innovatievermogen van de Estse techsector centraal stond.

Deze bedrijven leveren verschillende innovatieve diensten op het gebied van digitalisering, zoals: de ontwikkeling van digitale tools om textiel-naar-textiel (T2T) recycling te verbeteren, het bevorderen van het zicht in gepantserde voertuigen op de directe omgeving en gebieden verder weg (door middel van 'see-through-the-wall capability'), en de productie van moderne 'study kits' om het studeren van de natuurwetenschappen op scholen leuker en effectiever te maken.

Donderdag 8 mei 2025

Op de laatste dag begon de delegatie met een bezoek aan het Centre of Registers and Information Systems (RIK). RIK is een IT-ontwikkelingscentrum van het Estse Ministerie van Justitie en Digitale Zaken, dat zich bezighoudt met grootschalige digitale projecten om de Estse juridische-en zakenwereld te vereenvoudigen. Hier werd onder andere een demonstratie gegeven van het e-Business Register en het Company Registration Portal, waarmee je middels je e-ID gemakkelijk en snel online een bedrijf kan oprichten (binnen vijftien minuten). Ook werden er een aantal projecten in ontwikkeling toegelicht waarbij AI kan worden gebruikt om de Estse rechtswereld te vereenvoudigen, zoals bij het vertalen van juridische teksten.

Het resterende gedeelte van de dag stond in het teken van cyberveiligheid. Dit onderwerp werd eerst bediscussieerd met vertegenwoordigers van de Estse denktank International Centre for Defence and Security (ICDS). Hier werd gesproken over de internationale geopolitieke situatie en welke effecten dit heeft op de cyberveiligheid van Estland (en Europa). Er werd ook toegelicht welke maatregelen Estland neemt om haar (cyber)weerbaarheid te verhogen, zoals het voorspellen van cyberaanvallen, het opbouwen van haar civiele capaciteiten, en het geven van cybertrainingen.

Vervolgens heeft de delegatie gesproken met een vertegenwoordiger van het NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCDCOE), een multinationaal en interdisciplinair cyberdefensiecentrum dat onderzoek, training en oefeningen uitvoert. De vertegenwoordiger heeft de werkzaamheden van het CCDCOE toegelicht (zoals het geven van trainingen en het organiseren van cyberoefeningen) en gesproken over de relatie tussen cyberveiligheid en internationaal recht. Hierbij werden ook verschillende hedendaagse casussen behandeld.

De delegatie bracht ook een bezoek aan de Locked Shields cyberoefening. Deze jaarlijkse oefening, die sinds 2010 door het CCDCOE wordt georganiseerd, stelt cybersecurityexperts in staat hun vaardigheden te verbeteren in het verdedigen van nationale IT-systemen en kritieke infrastructuur tegen realtime cyberaanvallen. De focus bij de oefening ligt op realistische scenario's, geavanceerde technologieën en het simuleren van de volledige complexiteit van een grootschalig cyberincident, inclusief strategische besluitvorming, en juridische en communicatieve aspecten. Dit bezoek maakte de complexiteit van het cyberveiligheidslandschap inzichtelijk.

Tijdens het laatste onderdeel van het werkbezoek werd gesproken met een vertegenwoordiger van de Defence League Cyber Unit. Dit is een vrijwilligersorganisatie die betrokken is bij de nationale cyberdefensie van Estland. Deze vertegenwoordiger sprak onder andere over de structuur en de werkzaamheden van deze organisatie en sloot de dag af met een indrukwekkend verhaal over de Russische dreiging, en ook hoe dit leeft onder de Estse bevolking.

De voorzitter van de delegatie,
Six Dijkstra

De griffier van de delegatie,
Muller